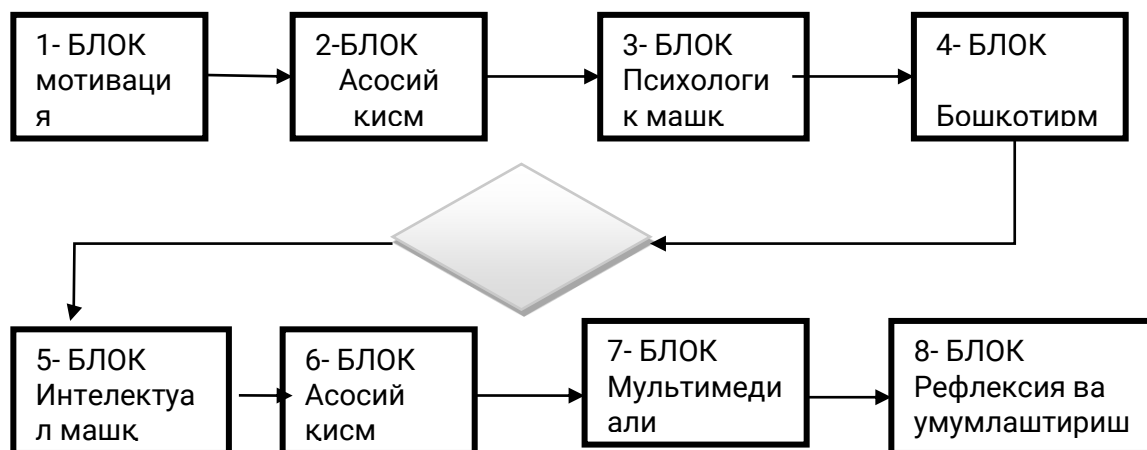

**“МТТда ИЖОДИЙ РИВОЖЛАНИШ” фанида ўқувчиларнинг
креативлик компетенцияларини ривожлантиришга қаратилган
машғулот лойиҳаси**

Лойиҳа 8 та асосий блоклардан ташкил топади ва ҳар бирининг ўз вазифаси бор.

2.2.1-расм:ТРИЗ тизими асосида ишлаб чиқилган машғулот лойиҳаси

Кўп даражали ТРИЗ тизимидаги инновацион педагогик технологиялар юқорида таъкидланган асосий дидактик тамойилларни дарслар ишланмасини ўзгартириш ва уларни оригинал тарзда бойитиш орқали амалга оширишни назарда тутди. Юқоридаги расмда икки томонлама креатив дарс ишланмаси кўрсатилган.

1-бўлим (мотивация) ўқувчиларда ҳайратланиш ҳиссини уйғотувчи махсус танланган оригинал объект-сюрпризларни ўз ичига олади. Ушбу бўлим ўқувчиларда дарсларга нисбатан мотивацияни уйғотади ва қизиқишни оширади.

1 ва 6-бўлимлар (асосий қисм) ўқув курсининг дастурий материални ўз ичига олади ва тизимли фикрлашни шакллантириш ҳамда ижодий қобилиятларни ривожлантиришни таъминлайди.

3-бўлим (психологик ҳордиқ) психологик ҳордиқ машқлари тизимини ўз ичига олади. Психологик ҳордиқ бош миёна яримшарларини ривожлантириш гармонизацияси бўйича машқлар, тренинг, спорт ва эмоционал ўйинлар, театрлаштириш ва бошқалар орқали амалга оширилади.

4-бўлим (*бошқотирма*) асли негизда оригинал, ўткир зеҳни чарҳловчи ғояга эга ҳақиқий объектлар билан уйғунлашган мураккаблаштирилган бошқотирмалар тизими ҳисобланади.

5-бўлим (*интеллектуал машқ*) мотивацияни ривожлантириш, дивергент ва мантикий фикрлаш ҳамда ўқувчиларнинг ижодий қобилиятларини ривожлантиришга йўналтирилган мураккаблаштирилган топшириқлар тизими.

7-бўлим (*мультимедиа ишланма*) мотивация ва фикрлаш ривожланишини таъминлайди, ўқувчилар ёшига мослаштирилган компьютер ўйин-бошқотирмалари ташқи ҳаракатлар режасидан ички режага киришни таъминлайди.

8-бўлим (*рефлексия ва умумлаштириш*) ўқувчилар билан дарсда фикр алмашишни таъминлайди ва ўқувчилар томонидан дарснинг ўзига сифатли ва эмоционал баҳо беришни таъминлайди.

Ривожланишга таъсир кўрсатувчи таълим тури ўқувчиларнинг ўзидаги фаол когнитив фаолият турларини шакллантиради. Хилма-хил фаол машғулот турларини турли усуллар орқали эгаллаш: ҳайратлантирувчи буюмлар ҳақида фикр юритиш; бошқотирмалар билан ишлаш; масофали компьютер ўйинларини ишлаш – ўқувчининг ривожланишини сезиларли даражада бойитади. Мазкур креатив технологиянинг психологик мазмуни таълим жараёнини «ўқувчидан» бошлаб режалаштиришни назарда тутди. Эҳтиёжларни намоён қилиш нафақат тизимли равишда ташкиллаштирилган рефлексия – таълим жараёни ва натижаларни умумлаштириш, балки ўз вақтидан назоратдан ўтказиш ва ўқувчиларни ўқув фаолиятини режалаштиришга жалб қилишга имкон беради. Барқарор ижобий мотивацияни дарс давомида қўллаб-қувватлаш. Махсус ишлаб чиқилган топшириқлар тизимларидан иборат бўлган дарсларни, мотивацион тартибга солиш таъминланади. Ҳар бир ўқув ишлари циклининг охирида ўқувчилар муваффақиятнинг ижобий туйғулари ва ишнинг кейинги босқичига ўтиш истаги фаол равишда сақлаб қолинади. Ҳар бир креатив дарс ахборот

харитаси билан ўтказилади. Креатив дарс ишланмаси юқорида таъкидланган саккизта бўлим орқали тақдим этилган.

2.2.2- расм: Креатив дарс ишланмаси

Креатив дарс ишланмаси технологик харитасидан намуна

№	Дарс бўлимлари	Қисқартма	Вақт	Эслатма
1	Мотивация («Мўжиза билан тўқнашиш»)	М	5’	1 соат (академик)
2	Дастурий материалнинг асосий қисми	АҚ-1	20’	
3	Психологик ҳордиқ (тренинг, ўйин ёки жисмоний пауза)	ПХ	5’	
4	Бошқотирма	Б	10’	
Танаффус				
5	Интеллектуал машқ	ИМ	10’	1 соат (академик)
6	Дастурий материалнинг асосий қисми	АҚ-2	15’	
7	Мультимедиа ишланма	МИ	10’	
8	Умумлаштириш	У	5’	

Мавзу: Мактабгача таълим ташкилотларида пластилин (лой) билан ишлаш (2-соат)

1-бўлим. Мотивация (ҳайрат, сюрприз)

Ҳайратлантирувчи буюмлар билан танишиш тизими, уларни яратиш усуллари топиш – буларнинг барчаси ўқувчиларининг изланувчанлик фаолиятидаги қизиқиш ва самарадорликни таъминлашга хизмат қилади. Мотивация дарс жараёнида боланинг тасаввурини сирли ва кутилмаган гўзаллиги билан ҳайратлантирувчи буюмлар, масалан, ўйинчоқлар шаклида амалга оширилади. Бу, “Оригами” техникасида яратилган ўйинчоқлар, пластелинли ишланмалар бўлиши мумкин. Ўтилаётган дарс мавзусига боғлиқ манбадан фойдаланилади. Пластелин ва лойдан антиқа буюмлар яшашда уларга креатив ёндошув билан қараш энг оригинал буюмларни яралишига сабаб бўлади. Мисол тариқасида келтирилган расмга қаранг нимани кўраяпсиз?

1-ўқувчи: бу расмда қовоқдан ясалган хўроз тасвирланган.

2-ўқувчи: хитойлик хайкалтарош томонидан ясалган деб ўйлайман, чунки қанотлар ва тумшук қисмида зхитой миллий нақшлари ва миллий таоми тасвири келтирилган деб ўйлайман.

3-ўқувчи: мен ушбу тасвирда лойдан ясалган думини ёйиб турган товусни кўрдим деб айта оламан.

2 ва 6-бўлимлар. Курс дастурининг асосий қисми.

Бошқа бўлимлар билан тизимли бирлашувга асосланган курс дастурининг асосий қисми, умуман олганда, ўқувчиларнинг ижодий тасаввурлари ва фантазияларини ривожлантиришга қаратилган бўлиб, ихтирочилик масалаларини ҳал қилиш назарияси каби жиддий фан пропедевтикасини таъминлайди.

Бу ерда шуни ҳисобга олиш керакки, мураккаб масалаларни ҳал қилишда юқори муваффақиятларга эришиш учун урта омил муҳим ўрин тутди: қобилиятлар, имкониятлар ва индивидуаллик. Ўткир, соғлом фикрлаш, абстракт ва мураккаб тафаккур,

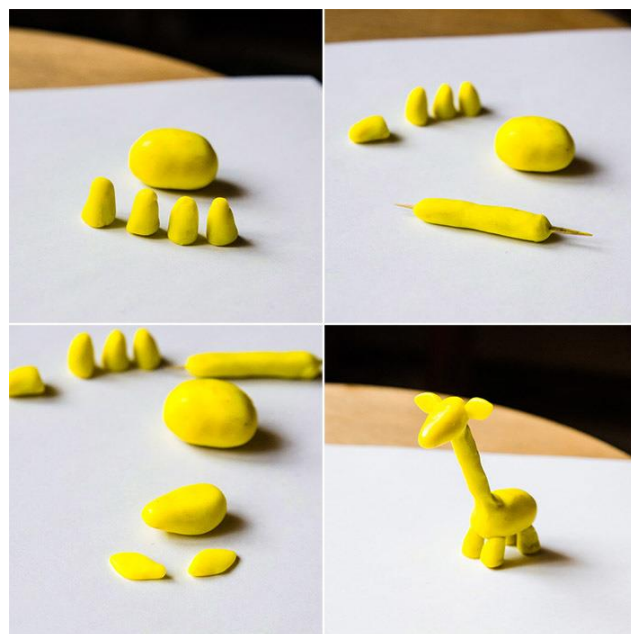
нутқий, математик ёки техник енгилликка нисбатан қобилиятлар. Ушбу қобилиятлар бошқа инсонлар томонидан ижобий баҳоланиши муҳим саналади. Ушбу бўлимда дарс мавзуси тўлиқ тушунтириб берилади ва ўқувчиларнинг зарурий билим, малака ва кўникмани эгаллашлари таъминланади.

Режа:

- 1. Мактабгача таълим муассасасида лой ва пластилиндан оёйинчоқлар яшанинг хусусиятлар.*
- 2. Предметли ўйинчоқлар яшаш*
- 3. Лой ва пластилин ўйинчоқлар яшанинг сенсор асослари*

Мактабгача таълим муассасасида лой ва пластилиндан ўйинчоқлар ясашнинг хусусиятлар. Ўйинчоқ — махсус равишда болалар ўйинлари учун мўлжалланган предмет. Ундан фойдаланиш болалар онг-билим доирасини кенгайтиришга, унда акс эттирилган нарса ва борлиқ ҳодисаларига қизиқиш уйғотишга, мустақилликни ривожлантиришга ёрдам беради. Ўйинчоқлар билан ўйналадиган биргаликдаги ўйинларда болаларда дўстона муносабатлар, ўз ҳаракатларини мувофиқлаштириш малакаси таркиб топтирилади.

Бир донишманд болаларга олам, ўз мамлакати ҳақида билим бериш зарурлиги тўғрисида гапириб, шундай деган экан: “Қизиқарли қилиб, ақл югуртиб ва содда тил билан ёзилган китоб бўлса, бунга бемалол эришиш мумкин, аммо қизиқарли ўйинчоқ билан бунга янада осонроқ эришилади”. Мактабгача ёшдаги болаларга таълим ва тарбия беришда ўйинчоқлар ясаш катта аҳамиятга эга. У мактабда муваффақиятли ўқиш учун зарур хусусиятлар кўриб идрок этишни, хотирани, образли фикрлашни ривожлантиришга, қўл меҳнати кўникма ва малакаларини ҳосил қилишга ёрдам беради. Ўйинчоқлар ясаш тасвирий фаолиятнинг бошқа турлари сингари, эстетик дидни шакллантиради, гўзалликни ҳис қилишга, унинг ранг-баранглигини тушунишга ўргатади. “...Тасвирий санъат соҳасидаги ишлар оиласида,— деган эди ҳайкалтарош И.Й.Гинсбург,— ўйинчоқ ясаш худди математика фанларидаги арифметика каби рол ўйнайди. У предмет тўғрисидаги тасаввурнинг алифбосидир. У предметни ўқиш, уни баён этишнинг дастлабки шаклидир”. Катталар болаларнинг ёш хусусиятларини билиб, ўрганиб, шунга мувофиқ равишда ўйинчоқларни яратиш ва танлаши, уларни ясаш йўллари ҳам болаларга ўргатиши лозим. Кичик ёшдаги боланинг идроки айниқса ўткир бўлади. Болаликда хишаяжон билан идрок этилган нарсалар бутун умр бўйи эсда қолади. Гўзал нарсаларни идрок этиш болаларда эстетик ҳиссиётни, санъат асарларига ҳурмат ва эҳтиёткорлик билан муносабатда бўлишни шакллантиради. Санъат асарлари муайян ахборот бериши сабабли боланинг билим доирасини кенгайтиради. Бундай асарлар болаларда ахлоқий ҳис-туйғуларни таркиб топтиради. Болалар боғчасида лойдан ва пластилиндан ўйинчоқлар ясаш тўғрисида гапирилганда, тасвирий фаолият, бу фаолият жараёнида болалар тевақатрофларидаги воқеликни акс эттириши, лой ёки пластилиндан фойдаланиб элементар ўйинчоқлар яратиши назарда тутилади. Боланинг ҳатто энг оддий ўйинчоқни ясаши ҳам ижодий жараёндир. Чунончи, лойнинг шарсимон бир бўлаги ҳам жажжи гўдакда копток, апельсин, олма, учлари бирлашгунча думалоқланган лой устунча эса ҳалқа, тешиккулча бўлиб туюлади. Иш вақтида бола лойни турли шаклга солиб ўйнаётган экан, унинг юмшоқлигидан, ҳажмлилигидан завқланади, ўзи ясаган шаклга қараб хурсанд бўлади.

Шу билан бирга бола лой ва пластилиннинг турли хоссаларини англаб етади,

ҳажмли шакл, предметнинг тузилиши ҳамда нисбатлари билан танишади, қўллари аниқ ҳаракатлантириш кўзи билан тўғри мўлжал олишни ўрганади, унда конструктив қобилиятлар шаклланиб боради. Агар фаолиятнинг бу тури тўғри йўлга қўйилса,

лой ва пластилиндан турли ўйинчоқлар яшаш болаларнинг сеvimли машғулотига айланиб қолиши мумкин. Лой ва пластилиндан ўйинчоқлар яшаш

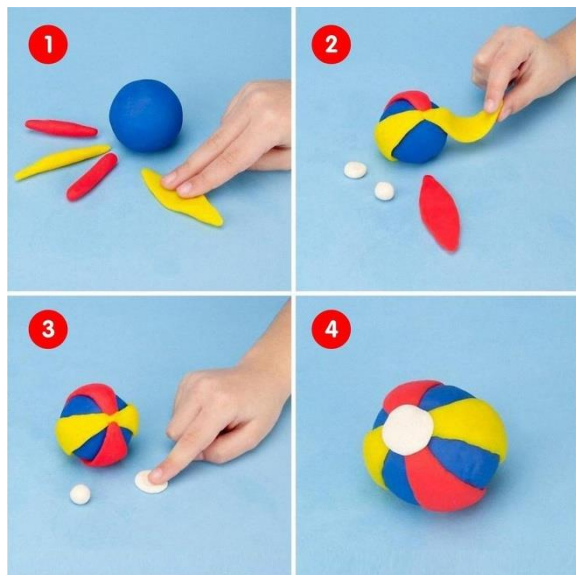
машғулотларида тарбиячилар олдига: болалар ижодкорлигини ривожлантириш, уларда тасвирий ҳамда техник кўникмалар ҳосил қилиш, мазкур фаолият турига қизиқиш уйғотиш вазифалари қўйилади. Болалар боғчасидаги таълим тизими болаларни мактабга тайёрлаш

мақсадини кўзлаган ҳолда ташкил этилади. Лой ва пластилиндан ўйинчоқлар яшаш ҳам расм чизиш каби эстетик тарбия тизимида муайян ўрин тутади ҳамда ўзига хос хусусиятга эга бўлади. Тасвирий фаолиятнинг ҳар бир тури болаларда ақлий фаолликни, ижодкорликни, бадиий дидни ва бошқа фазилатларни тарбиялаш имконини беради. Бундай фазилатларсиз ижтимоий фаол шахснинг дастлабки асосларини шакллантириб бўлмайди. Лойдан ва пластилиндан ўйинчоқлар яшаш машғулотларида мазкур фазилатларнинг ривожланиши ўзига хос хусусиятларга эга бўлади. Чунончи ҳар қандай предметнинг ҳажми бор ва бола уни ҳар томондан кўриб идрок этади. Предметни идрок этиш асосида боғча боласининг онгида образ шаклланади. У ўйинчоқлар яшашда ўзининг реал воқеликдан олган билимларига суянади, бола расм чизишдаги ёки аппликациялар яшашдаги каби предметнинг бир томонини эмас, балки барча томонини акс эттиради. Чунки унга энди тасвирий фаолиятнинг бошқа турларида зарур бўладиган шартли ифодалаш усулидан фойдаланишга тўғри келмайди. Бундан ташқари, лой ва пластилиндан ўйинчоқлар яшаш расм чизиш, аппликация ишлашга қараганда икки қўл билан сийпалаб табиий сезишни кўпроқ ривожлантиради ва такомиллаштиради. Қўлларнинг фаол ҳаракати эса шаклни аниқроқ чиқаришга олиб келади. Шу туфайли болалар тасвирлаш усулларини тезроқ ўзлаштириб оладилар ва катталар кўрсатмасисиз мустақил ишлай бошлайдилар, бу эса ўз навбатида болалар ижодкорлигининг тез ривожланишига олиб келади. Тасвирлаш усулларини болалар тез ўзлаштириши уларга аппликация ёки расм чизишга қараганда эртароқ икки-уч фигурадан иборат сюжетли ўйинчоқлар яшаш имконини яратади. Чунончи, расмга йирик режадаги предмет варақнинг пастки қисмида ҳамда каттароқ қилиб тасвирланади. Лой ёки пластилиндан ясалган фигуралар эса реал мавжуд фазода тахтача ёки лой супача устига жойлаштирилади. Фаолиятнинг барча турлари болани тасвирий ифоданинг янги усулларини излашга мустақил ёндашишни шакллантиради. Лой ва пластилиндан ўйинчоқлар яшаш жараёнида болаларга керакли нарсаларни ўргатишда янгиликни излаш қобилияти яхшироқ ривожланади. Чунки бунда шаклларни бевосита бармоқлар, ёғоч қалам билан

тўғрилаш, ботик жойларига лой ёпиштириш ёхуд шаклга ҳалал бераётган ортиқча лойларни сидириб ташлаш билан хатоларни тузатиб боориш имкони бўлади. Бунда бола шаклни бир неча марта қайта ясаб кўриши мумкин. Расм ёки аппликацияда бундай қилиб бўлмайди. Тасвирий фаолиятнинг ҳар хил турлари боланинг бадий дидини шакллантиради. Агар расм ва аппликация чизикларнинг аниқлиги ҳамда рангларнинг ёрқинлиги орқали болаларни эстетик тарбиялашга таъсир кўрсатса, ўйинчоқлар ясашда предметнинг ҳажмли шакли, юмшоқлиги ва ритми биринчи ўринга чиқади. Мана шу учта компонентнинг барчаси реал фазода мавжуд бўлиб, болада предметлар пластик шаклининг гўзаллигини, қисмларининг нисбатларини тез идрок этиш ва билиб олиш кўникмасини шакллантиради, уларда теварак-атрофдаги воқеликка диққат эътибор ва қизиқишни ривожлантиради. Лой ва пластилиндан ўйинчоқлар ясаш фаолиятнинг бир тури сифатида расм чизиш ёки аппликация тузишга қараганда болаларни фазода мўлжал олишга, қатор математик тушунчаларни ўзлаштиришга тезроқ ўргатади. Чунончи, кичик гуруҳда болалар тўсик учун устунчалар ясашади, бола уларни бир жойдан иккинчи жойга олиб кўяди, қатор қилиб теради, улардан уйча атрофига девор ясайди, нечта устунча ясаганини санаб чиқади ва ҳоказо. Катта ёшли боғча болалари одам фигурасини ясашда унинг аъзоларини қарга бириктириш тўғрисида ўйлайдилар. Бунда улар фигура қисмларини бир-бири билан ва бутун фигура билан бевосита солиштириб, таққослаб кўрадилар, уларнинг каттакичиклигини, ўлчамларини (узунлигини, қалинлигини) аниқлайдилар. Холбуки, расм чизилган вақтда бу ишларни фақат кўз билан чамалаб амалга ошириш мумкин.

Лой ва пластилиндан ўйинчоқлар яшашнинг яна бир хусусияти унинг турли ўйинлар билан узвий боғлиқлигидир. Бажарилган фигуранинг ҳажмлилиги болаларни шу ўйинчоқ ёрдамида турли ўйин ҳаракатларига рағбатлантиради. Кичкинтойлар ўзлари ясаган буюмларни машғулот жараёнидаёқ дарҳол идишга солиб турли ўйинларни бошлаб юборадилар. Болалар ёшига хос бу хусусият анчагина мавзуларни ўйин билан боғлаб ўтказиш имконини беради. Масалан, болалар лой ва пластилиндан идиш-товоқлар ва ўз кўғирчоқлари учун нозу неъматлар, космодром, ҳайвоят боғи, хоккей ва бошқа ўйинлар учун кичкина фигуралар ясашлари мумкин. Машғулотларни ўйин шаклида ташкил этиш болаларнинг лой ва пластилиндан ўйинчоқлар ясашга қизиқишини оширади, катталар ва ўз тенгдошлари билан мулоқотга киришиш имкониятини кенгайтиради. Лой ва пластилиндан ўйинчоқлар яшашнинг хусусиятини машғулотда фойдаланиладиган материаллар белгилайди. Гуаш билан бўялган (суюлтирилган) лой муфел печида пиширишга мослаштирилган бўлади. Болалар ясаган ўйинчоқларни шу печда пишириб олинса, у худди ҳумдонда пишгандек ҳақиқий сопол ўйинчоққа айланади. Бунинг натижасида болалар идиш ва бошқа сопол буюмлар ясаш усулларини билиб оладилар, бу эса уларнинг теварак-атрофдаги нарсалар тўғрисидаги тасаввурларини кенгайтиради. Лой ва пластилиндан ўйинчоқлар ясаш жараёнида болаларда меҳнат малакалари ва енг шимариб ишлаш, иш ўрнини озода ва тартибли сақлаш, айланадиган доирали дастгоҳдан фойдаланиш одатлари ҳамда предметни ҳамма томонига ишлов бериш зарурлиги ҳақидаги тушунча ҳосил бўлади.

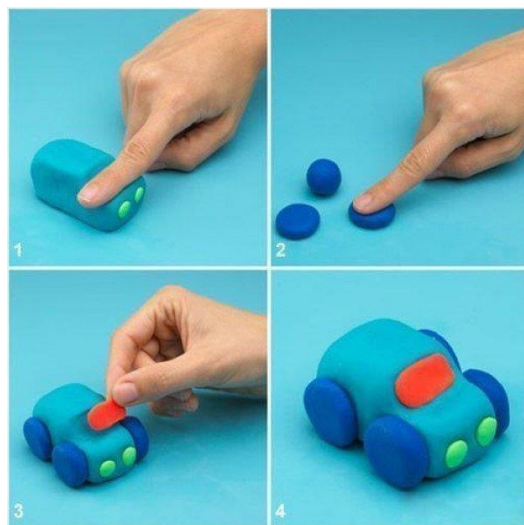
Предметли ўйинчоқлар ясаш. Предметли ўйинчоқлар ясашда айрим предметларни тасвирлаш бола учун, масалан, расм чизишга нисбатан анча осон туюлади, чунки ўйинчоқ ясаётган бола реал ҳажм билан ишлайди ва шартли ифода воситаларини қўлламайди. Болалар одам ва жониворлар фигураларини қизиқиб ясайдилар. Шунингдек, улар пластик шаклдан кўра конструктив предметларни ифодалашни тезроқ ўзлаштирадilar. Тадқиқотлар таълим натижасида болаларга одам ва жониворлар тасвирини дастлаб конструктив, кейин пластик усулда ифодалаш усулини нисбатан тўғри ифодалашни ўргатиш мумкинлигини кўрсатмоқда. Шунинг учун боғчада кичкинтойларга предметларнинг асосий шакли ва энг яққол, характерли белгиларини ифодалашни ўргатиш вазифаси туради. Сюжетли ўйинчоқлар

ясаш ҳам расм чизиш билан қиёсланадиган расм чизишга нисбатан оғз хусусиятига эга. Расмда сюжетли композиция кўпинча тасвирлашнинг шартли усулларида фойдаланиш билан боғлиқ бўлса (масалан, одамнинг ёнидан кўриниши битта кўринадиган томонидан тасвирланса; биринчи режадаги предметлар иккинчи режадаги фигураларга қараганда йирикроқ тасвирланса ва ҳоказо), лой ва пластилин ўйинчоқлар ясаш шаклларни шартли равишда ўзгартиришни ва фазо тўғрисида тасаввур ҳосил қилиш учун нисбатларни қисқартиришни тақозо этмайди. Болалар

одатда кенг сюжетли тасвирлашга интилмайдилар — буни боғчадаги кичик ва ўрта гуруҳда ҳам, баъзан катта гуруҳда ҳам кузатиш мумкин. Бола, масалан қизча ва жўжанинг ҳаракатиз ҳолатда ифодалаш билан чекланиши мумкин, лекин ўша заҳоти уларни ўйнай бошлайди. Фигураларни стол устида ҳаракатлантириш, ўша ҳаракатларга мос гапларни айтиш бола ясаган ўйинчоқни динамика билан тўлдиради, фигураларни ҳаёлий эпизод иштирокчиларига айлантиради. Одатда сюжетли ўйинчоқлар ясаш мана шундай ўйиндан

бошланади. Болалар ўйинчоқнинг мазкур турига қизиқиши, тасвирлаш усуллариини ўрганиши туфайли кенг сюжетли ўйинчоқларни ҳам ясайдилар. Сюжетли ўйинчоқ ясаш боладан кўп ишлашни талаб қилади, чунки у композицияга кирувчи ҳар бир предметни ясаши, уни тагликка ёки тагликсиз керакли ҳолатда ўрнатиши, деталлар билан тўлдириши лозим. Сюжетли композиция тузиш учун аввал таглик, унинг ҳажми ва шакли ҳақида ўйлаб кўриш, кейин уни ясаш, устига предметларни тақсимлаш ва мустаҳкамлаш керак. Кўпинча болалар дастлаб тагликнинг ҳажми ва шаклини ўйламайдилар,

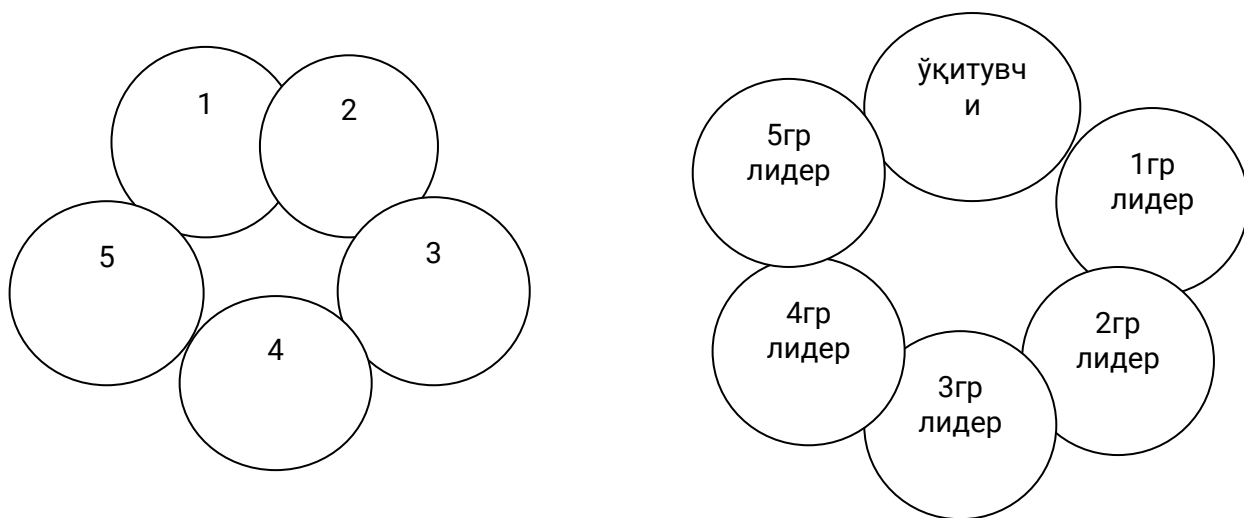

унга предметларни мустаҳкамламайдилар, уни юпқа қилиб ясайдилар. Тагликнинг шакли ва ўлчами умумий музмонга, фигураларнинг шакли ва ўлчамига бўйсунмайди. Бунинг сабаби шуки, мазкур ёшдаги болалар назарида таглик — фақат бир сирт (пол, ер) бўлиб,

устига предметлар жойлаштирилади. Тарбиячи болаларга қалин, етарлича ҳажмли ва чиройли таглик ясашни, унинг устига предметларни мантиқан тўғри жойлаштиришни ўргатиши керак. Бу композицион характердаги вазифаларни муваффақиятли ҳал этиш имконини беради. Теварак-атрофдаги ҳаёт эпизодлари, баъзи эртақлар, ҳикоялар мазмуни лой ва пластилиндан ўйинчоқлар учун сюжет бўлиши мумкин. Сюжетли композицияларнинг ифодалилиги фақат болалар шаклни қай даражада тасвирлай олишига эмас, балки ҳаракат тасвири орқали фигураларнинг ўзаро алоқасини ифодалай олишига ҳам боғлиқдир. Сюжетли ўйинчоқлар ясашдаги асосий вазифа: болаларга 2—3 предметдан иборат композицияни ўйлаш ва тасвирлашни; сюжетни ҳал қилишга ижодий ёндашиш ва асосий нарсани бўрттириб ифодалашни; предметларнинг шакли ва нисбатлари ҳақидаги билимларидан, жонли объектлар ҳаракати устидаги ўз кузатишларидан, ўйинчоқ ясашнинг турли усулларида фойдаланишни ўргатишдан иборатдир. Лой ва пластилиндан сюжетли ўйинчоқлар ясаш, боғчанинг фақат катта ва тайёрлов гуруҳларида амалга оширилади. Чунки бола предметлар тўғрисида кўп нарсаларни билиши ҳамда тасвирлашнинг турли усулларида фойдалана олиши керак. Олдинги гуруҳларда болалар фақат сюжетли ўйинчоқлар ясашга тайёрланадилар ҳамда керакли билим ва кўникмаларни эгаллаб борадилар. Декоратив ўйинчоқлар ясаш. Болаларга эстетик тарбия бериш воситаларидан бири болаларни халқ амалий санъати, унинг ҳар хил турлари, шу жумладан, халқ усталарининг майда декоратив пластикаси билан таништиришдир.

Қўғирчоқ, ҳайвон, қушларни ифодаладиган чиройли умумлашган шакллар болаларни қувонтиради ва уларнинг бадиий диди ривожланишига ижобий таъсир кўрсатади, тасаввур ва фантазиясини кенгайтиради. Турли халқларнинг кулоллари яратган чиройли идишлар болаларга жуда ёқади. Болалар оддий, баъзан ғалати шаклдаги кружкаларни, туздонларни, гултувак вазаларини мароқ билан томоша қиладилар.

6-бўлим якунида гуруҳни 5 та кичик гуруҳга бўламиз ва мавзу юзасидан ижодий топшириқ берамиз ушбу топшириқни бажаришда “Венн диаграммасидан фойдаланамиз”

Топшириқни бажариш босқичлари қуйидагилардан иборат:

Топшириқ мазмуни:

1. хар бирингиз пластелиндан ихтиёрий буюмни ясанг
2. гуруҳ аъзолари ясаган буюмларини жамлаб яхлит маънони билдирувчи кичик хикоя тузинг
3. гуруҳ аъзолари ичидан танланган лидерлар тузилган хикояни тақдим этадилар. Тақдимотлар мазмунан тақдорланмаслиги шарт.

3-бўлим. Психологик хордиқ. Психологик хордиқ сифатида қуйидагилар қўлланилади:

- бош мия соҳасини махсус методика бўйича кислород билан озиқлантириш учун нафас гимнастикаси;
- бош мия ярим шарларини ривожлантиришни барқарорлаштириш учун жисмоний машқлар (шуни ёдда тутиш керакки, чап ва ўнг қўлларнинг тенг имкониятларни ривожлантириш ўта муҳимдир. Психологларнинг таъкидлашларича, чап ва ўнг қўллар билан тенг ишлай олиш қобилияти хотира, идрок ва нутқ ривожланишига сезиларли таъсир кўрсатади);
- «Пантомима» машғулотлари билан шуғулланиш ижодий бошланиш ва ўзига нисабатан ишончни оширибгина қолмай, аъло даражали эмоционал хордиққа айланади.

Психологик хордиқ учун топшириқ: оқ қозоқ олинг ва унга икки хил маркер ёрдамида бир вақтнинг ўзида икки қўлингизда исталган сўзни ёзишга ҳаракат қилинг. Агар сиз чап қўлингизда ёзишга қийналсангиз демек кўпроқ ўнг тараф мия шарим шари фаол экан чап тараф мия шарини фаоллаштириш учун ҳаракат қилинг. Масалан: чап қўл ёрдамида тиш ювишингиз, компьютер сичқончасини чап қўл билан ишлатишингиз мумкин бу машқлар чап қўлингизни ва мия ярим шарини фаолроқ ишлашга ундайди. Энди икки қўл билан бир вақтда барабар ишлашга ҳаракат қиламиз бунинг учун чексизлик белгисини аввал ўнг қўлингизда кейин чап қўлингизда сўнгра иккала қўлингизда чизинг. Кейинги машқни бажариш учун оқ қоғоз оламиз ва икки қўлимизда бир вақтда турли симметрик чизиқларни чизамиз ёки ўз исмингизни ёзишингиз ҳам мумкин. Бундай психологик машқлар инсон миясининг тўлиқ ишлашига ва креатив фикрлашга ёрдам беради. Бу каби машқларни мураккаб масалалар ечимини топишда қўллаш яхши самара беради

4-бўлим. Бошқотирмалар.

- замонавий креатив дарс ишланмасининг муҳим элементларидан бири табиий объектлар тизими – тузилишида ўткир зеҳнли ихтирочилик ғояси ётган бошқотирмалар билан ўқувчиларнинг ижодий фаолияти ҳисобланади.
- Бошқотирмалар билан ишлаш аспекти айниқса муҳимдир – фикрлаш инерциясини енгиш, ақл-идрокни ривожлантириш ва уни ҳал қилиш натижасида ижобий ҳис-туйғулар (ҳайрат) тўлқинини яратиш ва уларнинг ижодий қобилиятларига нисбатан ишонч пайдо қилишга қаратилган машғулотларнинг бир тури.
- Бошқотирмалар ўқувчига шундай муаммони тақдим этадики, унинг ечимини топиш ўқувчидан фикрларнинг ноанъанавий бурилишини талаб этади.
- «10 та сўз», «Аналогиялар», «6 шляпа» методларидан фойдаланиш ижобий самарани беради.

Креатив бошқотирма « Одатийликдаги ноодатийлик » машқи

Бошқотирма мазифаси: Стул, ундан фойдаланишнинг 10 хил усулини ўйлаб топинг, бироқ бу унга чиқиб олиш ёки у билан урушиш, отиш дегани эмас. Креативроқ фикрланг. Масалан, стулни қайта ишлаш, ундан ётоқхона столчаси, курси ва ҳ.к.ларни яшаш мумкин. Бу машқ ёрдамида одатий буюмлардан ноодатий тарзда фойдаланишни ўрганасиз.

5-бўлим. Интеллектуал машқ (ИМ). Худди жумбоқлар каби, интеллектуал машқ ҳам ўқувчиларни рағбатлантиришга ёрдам беради ва уларни дарс давомида ижодий фаолликка жалб қилади. Интеллектуал машқнинг ижодий вазифалар тизими узлуксиз ижодий таълимнинг дидактик тамойилларига мувофиқ тузилган. У махсус билимларни эмас, балки мулоҳаза қилиш, ақл-идрок ва мустақил қарор қабул қилишни талаб этувчи ижодий вазифалардан иборат. Ўқувчиларнинг ёшига мослаштирилган, қизиқувчанликка мақсадли равишда таъсир кўрсатувчи ушбу мураккаблаштирган вазифалар тизими ижодкорликни, тасаввурни ва нарс-буюмларга ноодатий ёндашишни ривожлантиради.

Интеллектуал машқнинг ижодий вазифалар тизими асосан қуйидаги вазифаларни ўз ичига олади:

- фаразларни илгари суриш (улар ўқувчини ҳодисаларнинг сабаблари ва оқибатлари ҳақида фикр юритишга ундайди);
- нарс-буюмлардан ноодатий фойдаланиш (бундай вазифалар болада эскирган жавоблардан қочиш, яъни қатъий тўсиқларни енгиш қобилиятини ривожлантиради);
- қонуниятларни излаб топиш (ушбу вазифалар фикрлаш мантиғи, умумлаштириш қобилиятини ривожлантиради);
- ақл бовар қилмас (фантастик) вазиятлардан чиқиш йўлини излаш (ушбу вазифалар ўқувчида эмпатия ва фикрлаш жасоратини ривожлантиради);
- мавжуд образ асосида схема яратиш (бундай вазифалар абстракт фикрлаш, шунингдек, асосий сифатлар ва объект хусусиятларини ажрата олишни ривожлантиради);
- вазифага боғланган мураккаб образни енгиш, яъни, фикрлаш инерциясини енган ҳолда, вазифа чегараларидан чиқа олиш қобилиятини ошириш;
- мақсадга оид саволларни бера олиш ва уларнинг жавоби бўйича нарс-буюмларни кўрсата олиш (бундай вазифалар қизиқувчанлик, муаммоларга сезгирлик, тахмин қила олиш қобилиятини оширади);
- кенг тасаввурни босқичма-босқич ривожлантириш.

Ушбу дарс компонентининг ўқувчилар учун психологик аҳамияти шундаки,

ақлий меҳнатнинг усуллари ва қоидалари қатъий белгиланади; фикрлаш самарадорлигини оширишни таъминловчи техникаларни очиб беради; ижодий қарорлар қабул қилиш жараёнининг алоҳида босқичларини бошқариш малакалари шаклланади.

Интеллектуал машқнинг асосий вазифаси тўғри ўтказилган ахборот таҳлилининг аҳамиятини англаш орқали мураккаб вазифаларга тайёргарлик кўришдир. Бундай турдаги методлар сирасига «Тонг кечаси бошланади», «Ўйлаб топилган персонаж», «Архитекторнинг ақлбовар қилмас қобилиятлари», «Тоза китоб» кабиларни киритишимиз мумкин.

«Архитекторнинг ақлбовар қилмас қобилиятлари» машқи

Ушбу машқни бажариш давомида сиз ўта ғаройиб уй қурасиз. Бир дона қоғоз олинг ва 10 та от туркумига оид турли хил сўзларни ёзинг. Ушбу сўзлар мижозингизнинг уйини лойиҳалаш ва қуриш учун ўзи истаган хошиш-истаклари. Масалан помидор, балиқ, кунгабоқар ва шунга ўхшаш сўзларни ёздингиз. Ёзган сўзларингиздан уйнинг лойиҳаси ва қурилиши учун қандай боғлиқлик томони бўлиши мумкин? Хар бирингиз ўзингиз ёзган сўзларингиздан фойдаланиб уйингизни қуринг ёки маш яна ҳам қизиқарли бўлиши учун ёзувларни шерингиз билан алмашинг.

Машқни бажариш учун ёрдам: юқорида «помидор», «балиқ» ва «кунгабоқар» сўзларини танлаган эдик. Эҳтимол, «помидор»-уйнинг қизил рангли томи, «балиқ»- уй яқинидаги ҳовуз, «кунгабоқар»-уйнинг интерьер дизайнини безашдаги кантри услуби ёки уни пардалар беагида қўллаш мумкин. Тасаввурингизни ишга солинг иложи борица кўпроқ ўхшатмаларни ўйлаб топинг.

7-бўлим. Мультимедиа ишланма. Компьютер интеллектуал қўллаб-қувватлаш мотивацион вазифалар, бошқотирма туридаги вазифалар, интеллектуал машқ вазифалари ва бошқаларга киритилган ғояларни давом эттиради ва чуқурлаштиради. Мультимедиа ишланмани амалга оширишда компьютер муҳити томонидан тақдим этилган қўшимча имкониятлар, хусусан, мультимедиа эффектлари, интерактив ҳаракатлар ва бошқалардан фойдаланилади. Ушбу бўлимни амалга ошириш учун махсус веб сайт яратилган бўлиб дарс давомида ундан фойдаланиш дарс жараёнини бойитади ва мақсадга эришишга ката ёрдам беради.

8-бўлим. Рефлексия ва умумлаштириш. Ижодий дарс ишланмасидаги охириги бўлим

умумлаштиришдир. Ушбу босқичда ўқитувчи дарсни умумлаштиради ва ўқувчиларга ўз фикрини оғзаки билдиради, уларнинг дарс ҳақидаги фикрларини аниқлайди. Шу билан бир қаторда, у ўқувчилардан дарснинг ўзини (қизиқарли – қизиқарли эмас, ёқди - ёқмади ва ҳоказо) баҳолашни сўрайди, масалан, ҳафа ва табассум қилаётган юзлар тасвирланган иккита махсус карталар ёрдамида аниқланади.

Дарс якунида ўқувчиларнинг дарс давомидаги фаоллиги яқка ва гурухли ишлар натижаларига кўра баҳоланади.

Дарс давомида ўқувчилар фаоллигини баҳолаш мезонлари

Баҳолаш кўрсаткичлари	Баҳолаш мезонлари
Аъло “5”	Мотивация қисмида келтирилга расмни тарифлай олади мавзуга оид ноёб санъат асарларидан намуналар келтира олади. Мактабгача таълим муассасаси турли гурухлари учун мос пластилин ва лой ишилари қийинлик даражаси (тарбияланувчи ёши)га кўра саралай олади. Мавзунинг асосий қисмига қўшимча ўз билимидан келиб чиқиб маълумотлар келтира олади. Пластелин ва лой ишларидан келтирилган намуналарга қараб буюмлар ярата олади. Креатив ёндошув асосида ноёб буюмлар ярата олади. Жамоада ишлай олади. Вақт меъёрларини тўғри тақсимлай олади. Амалий топшириқларда ўз фикрини эркин баён эта олади. Дарс давомида бажарилган метод ва машқларни мустақил бажара олади. Веб сайтдан мустақил фойдалана олади ва маълумотлар билан ишлаш кўникмасига эга.
Яхши “4”	Мотивация қисмида келтирилга расмни тарифлай олади мавзуга оид ноёб санъат асарларидан намуналар келтира олади. Мактабгача таълим муассасаси турли гурухлари учун мос пластилин ва лой ишилари қийинлик даражаси (тарбияланувчи ёши)га кўра саралай олади. Мавзунинг асосий қисмига қўшимча ўз билимидан келиб чиқиб маълумотлар келтира олади. Пластелин ва лой ишларидан келтирилган намуналарга қараб буюмлар ярата олади. Креатив ёндошув асосида ноёб буюмлар ярата олади. Жамоада ишлай олади. Вақт меъёрларини тўғри тақсимлай олади. Амалий топшириқларда ўз фикрини эркин баён этишга ийманади. Дарс давомида бажарилган метод ва машқларни жамоадошлари ёрдамида бажара олади. Веб сайтдан фойдаланиш йўриқномаси орқали фойдалана олади.
Қониқарли “3”	Мотивация қисмида келтирилга расмни тарифлай олади. Мактабгача таълим муассасаси турли гурухлари учун мос пластилин ва

	лой ишилари қийинлик даражаси (тарбияланувчи ёши)га кўра саралай олади. Мавзунинг асосий қисмига қўшимча ўз билимидан келиб чиқиб маълумотлар келтира олмайди. Пластелин ва лой ишларидан келтирилган намуналарга қараб буюмлар ярата олади. Гурухдошлари ёрдамида креатив ёндошув асосида ноёб буюмлар ярата олади. Жамоада ишлашда фаол ҳаракатлана олмайди. Вақт меъёрларини тўғри тақсимлай олмайди. Амалий топшириқларда ўз фикрини эркин баён эта олмайди. Дарс давомида бажарилган метод ва машқларни мустақил бажара олмайди. Веб сайтдан мустақил фойдалана олмайди.
--	--

Креативлик компетенциясининг ривожланганлик даражасини баҳолаш мезони

№	Креативлик компетенциясининг ривожланганлик даражалари	Баҳолаш мезонларининг шаклланганлик кўрсаткичлари
1	Репродуктив паст	Креативлик компетенциясини қисман шаклланган топшириқларни намунага қараб бажара олади, шахсий фикр ривожланмаган. Гарчи у етарлича асосланмаган бўлса-да ташаббусни илгари суришга интилади, креатив қобилияти етарлича нимоён бўлмайди, изланувчан бўлишга интилмайди
2	Продуктив ўрта	Креативлик компетенцияси шаклланган намунага қараб ва ўз ғояларини киритиб топшириқларни мустақил бажара олади, шахсий фикр ривожланган. Баъзан у ёки бу ташаббусни илгари суради, креатив қобилиятга эга эканлиги мунтазам бўлмаса-да аммо, намоён бўлади, креатив жиҳатдан бир қадар фаол, изланувчан бўлишга интилади
3	Креатив юқори	Ноодатий топшириқларни онгли равишда мустақил ва асослаб бажара олади. Шахсий фикрига эга, ижодкор, ноодатий ечимлар бера олади, ташкилотчи. Топшириқларни бажаришда ўзига хосликка интилади. Мустақил ғоялар ярата олади. Мунтазам равишда турли ташаббусларни илгари суради, креатив қобилиятга эга эканлигини изчил намоён этиб боради, креатив жиҳатдан ўта фаол, изланувчан